

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 24 (2010)

Διαβούλευση

Manfred G. Schmidt, Θεωρίες της δημοκρατίας

Κώστας Περεζούς

doi: [10.12681/sas.910](https://doi.org/10.12681/sas.910)

Copyright © 2015, Κώστας Περεζούς

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Περεζούς Κ. (2015). Manfred G. Schmidt, Θεωρίες της δημοκρατίας. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 24, 163–166. <https://doi.org/10.12681/sas.910>

κομματικές, εκτός κοινοβουλίου ακόμη και μη εκλεγμένες οντότητες της κοινωνίας πολιτών εντός και εκτός κρατικής επικράτειας.

Ο Keane έχει επίγνωση του διφορούμενου της ‘παρατηρητικής δημοκρατίας’ και άρα των αρνητικών της πλευρών: έλλειμμα αντιπροσώπευσης, σκανδαλολογία, ανατροπή των σχέσεων ιδιωτικού-δημόσιου μέσα από την τηλεκρατία, θεαματοποίηση και προσωποποίηση της πολιτικής, απάθεια και κνισμός. Ωστόσο, υιοθετώντας –και είναι από τους λίγους– μια σαφώς αισιόδοξη στάση θέλει να πιστεύει ότι οι πιθανότητες να εκδημοκρατιστεί και άρα να ζωντανέψει και πάλι η δημοκρατία είναι περισσότερες από τις πιθανότητες να οδηγηθεί στον θάνατό της.

Νίκος Δεμερτζής

Manfred G. Schmidt, *Θεωρίες της Δημοκρατίας*, μτφρ. Γ. Πάσχος, Σαββάλας, Αθήνα 2004, σελ. 729

Στις μέρες μας η διάσημη άποψη του Churchill ότι ‘η δημοκρατία είναι ένα αρκετά κακό πολίτευμα, αλλά παρόλα αυτά καλύτερο απ’ όλα τα καθεστώτα που έχουν δοκιμαστεί μέχρι τώρα’ (σε ελεύθερη απόδοση του Schmidt) αποτελεί συνήθως καταληκτικό επιχείρημα σε κάθε συζήτηση για το ιδανικό πολίτευμα ή τα θετικά και αρνητικά πολιτειακών μορφών. Έχαιρε όμως πάντα η δημοκρατία τέτοιας εκτίμησης; Επιπλέον, τι συμβαίνει με τις δημοκρατίες όπως τις συναντάμε στην καθημερινή πολιτική πρακτική, ως λειτουργικά καθεστώτα; Τι συμπεράσματα μπορούμε να βγάλουμε για αυτό το πολίτευμα μετά την ανασκόπηση παλιών και νεότερων θεωριών και την ανάλυση των επιδόσεων των ‘πραγματικά υπαρχουσών δημοκρατιών’;

Αυτή την προβληματική επιχειρεί να αναπτύξει και να επεκτείνει στο βιβλίο του ο Manfred Schmidt, καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης στο πανεπιστήμιο της Χαϊδελβέργης. Εκκινώντας από την αρχαιοελληνική ετομολογία της ‘δημοκρατίας’, ερμηνευόμενης ως λαϊκής κυριαρχίας (με τον ‘λαό’ να ορίζεται πολιτικά και όχι εθνοτικά), παρουσιάζει τους προδρόμους των σύγχρονων θεωριών της δημοκρατίας. Κάνοντας έναν πρωταρχικό αναλυτικό διαχωρισμό μεταξύ ‘εμπειρικών’ ή ‘ρεαλιστικών’ και ‘κανονιστικών’ θεωριών της δημοκρατίας, παρουσιάζει τη δημοκρατία και γενικότερα τις πολιτειακές μορφές στον Αριστοτέλη (και τον Πλάτωνα), μια τυπολογία που αποτέλεσε προηγούμενο για κάθε μεθύτερη ενασχόληση με το ζήτημα. Σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι η εννοιολόγηση της ‘δημοκρατίας’ ως το καλύτερο δυνατό πολίτευμα απέχει πολύ από τις απόψεις του Αριστοτέλη αλλά και της μετέπειτα ιστορίας της δυτικής πολιτικής σκέψης μέχρι τη νεωτερικότητα. Ο ίδιος ο όρος ‘δημοκρατία’ αποτελούσε ως επί το πλεί-

στον τεχνικό-‘ακαδημαϊκό’ όρο μέχρι τις απαρχές της νεότερης εποχής, οπότε και επεκτάθηκε στην καθομιλουμένη. Ως στάδια στην εξέλιξη της ενασχόλησης με την έννοια παρουσιάζονται η κριτική της δημοκρατίας στον Hobbes, καθώς και οι αντιλήψεις του Locke για το συνταγματικό πολίτευμα, οι οποίες αν και δεν αναφέρονται ρητά στη δημοκρατία, θεμελιώνουν ωστόσο ορισμένες φιλελεύθερες αξίες σημαντικές για τη μετέπειτα ανάπτυξη της. Ακολουθεί ο Montesquieu με τη δική του θεωρία των πολιτειακών τύπων και την ιδέα της περιορισμένης δημοκρατίας και της διάκρισης των εξουσιών και ο Rousseau με την έννοια της λαϊκής κυριαρχίας χωρίς αντιπροσώπευση. Η αμερικανική δημοκρατία αποτελεί το επόμενο καθοριστικό στάδιο, όπου πλέον η δημοκρατία ξεφεύγει από τα όρια του μικρού κράτους και χρησιμοποιείται για εκτεταμένα εδαφικά και πληθυσμιακά κράτη, εισάγοντας ως δημοκρατικό στοιχείο την αρχή της αντιπροσώπευσης και του ομοσπονδιακού συστήματος. Τα *Federalist Papers* και το έργο του Tocqueville για τη δημοκρατία στην Αμερική συμπληρώνονται από τη φιλελεύθερη θεωρία της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας από τον John Stuart Mill. Το πρώτο τμήμα του βιβλίου για τους προδρόμους των σύγχρονων θεωριών της δημοκρατίας κλείνει με μια συζήτηση της δημοκρατίας στο έργο του Marx, όπου παρουσιάζεται μια μορφή άμεσης επαναστατικής δημοκρατίας στα πρότυπα της Κομμουνίας του Παρισιού.

Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζονται πιο σύγχρονες θεωρήσεις του δημοκρατικού φαινομένου. Υπενθυμίζεται ότι στις κλασικές θεωρίες δεν υπάρχει ακόμα ως αυτονόητο το καθολικό δικαίωμα ψήφου ούτε η ύπαρξη πολιτικών κομμάτων. Η δημοκρατία πριν από τον 20^ο αιώνα γενικά δεν χαιρεί καλής φήμης και γίνεται αντιληπτή σαν να αφορά κυρίως μικρά κράτη (παρά την ύπαρξη των Ηνωμένων Πολιτειών). Με άλλα λόγια, δεν είχαν αναπτυχθεί ακόμα οι σύγχρονες ‘δημοκρατίες των μαζών’, οι οποίες αποτελούν σημείο αφετηρίας των πιο σύγχρονων θεωριών. Ο Schmidt ξεκινά αυτό το δεύτερο μέρος με την έννοια της ‘ηγετικής δημοκρατίας’ στον Weber και συνεχίζει με τη δημοκρατία ως μέθοδο, όπως συνάγεται από το έργο του Schumpeter *Καπιταλισμός, Σοσιαλισμός, Δημοκρατία*. Ακολουθεί η οικονομική θεωρία της δημοκρατίας του Downs, η οποία προσθέτει αρχές της αγοράς (όπως και η θεωρία του Schumpeter): ‘Κύρια θέση μας είναι πως τα κόμματα με δημοκρατικά πολιτικά συστήματα παρουσιάζουν αναλογία με επιχειρήσεις με μια κερδοσκοπική οικονομική οργάνωση’. Έπειτα, αναλύεται η πλουραλιστική θεωρία της δημοκρατίας, όπου πολλές ομάδες συμφερόντων μάχονται και συνεργάζονται σε μια δημοκρατική κοινωνία. Η θεωρία της κοινωνικής δημοκρατίας αποτελεί μια πολύ ενδιαφέρουσα ‘ακτιβιστική επεκτατική κατανόηση της δημοκρατίας’, η οποία προσπαθεί να επεκτείνει την πολιτική δημοκρατία σε κοινωνική και οικονομική δημοκρατία: εκδημοκρατισμός είναι ‘ο α-

γώνας για τα όρια πολιτικού και μη πολιτικού τομέα'. Στο κεφάλαιο 2.6 συζητείται η θεωρία της συμμετοχικής δημοκρατίας ('η πολιτική συμμετοχή όσο το δυνατόν περισσότερων σε όσο το δυνατόν περισσότερα'), ενώ στο επόμενο κεφάλαιο ορισμένες κριτικές θεωρήσεις που τονίζουν ορισμένα δυνητικά ή υπάρχοντα αρνητικά στοιχεία των δημοκρατιών. Το δεύτερο μέρος καταλήγει στην παρουσίαση μιας 'σύνθετης θεωρίας της δημοκρατίας', η οποία φιλοδοξεί (και σε κάποιον βαθμό, σύμφωνα με τον Schmidt, τα καταφέρνει) να συνδυάσει τα θετικά στοιχεία προγενέστερων θεωριών ενόψει και των προκλήσεων της παγκοσμιοποίησης στη δημοκρατική θεωρία.

Στην πραγμάτευση όλων αυτών των θεωριών, κλασικών και σύγχρονων, ο Schmidt εκτός από τη γνώση και παράθεση ενημερωμένης βιβλιογραφίας, τελειώνει κάθε κεφάλαιο με μια κριτική αξιολόγηση της θεωρίας που παρουσιάστηκε, όπου αναπτύσσει τις κριτικές που έχει δεχθεί αυτή η θεωρία καθώς και τα αδύνατα και δυνατά της σημεία. Καθόλη δε τη διάρκεια της παρουσίασης δεν παραλείπει να συγκρίνει τη συγκεκριμένη θεωρία με τις υπόλοιπες και να αναδεικνύει διαφορές και ομοιότητες.

Στο τρίτο μέρος η έμφαση μετατοπίζεται από τις κανονιστικές θεωρίες στις πιο 'εμπειρικές-αναλυτικές', όπως τις ονομάζει ο Schmidt, δηλαδή στη διάγνωση της λειτουργίας των υπάρχοντων δημοκρατικών πολιτευμάτων και στην ανάδειξη των διαφοροποιήσεων, όπως τις συναντάμε στην πολιτική καθημερινότητα. Δίνοντας έμφαση στην αξία της εμπειρικής, συγκριτικής και ιστορικής διάστασης, ο συγγραφέας θέλει να δει τη δημοκρατία στην πράξη, κάτι που ίσως πολλοί θεωρητικοί αντιλαμβάνονται ως πολύ ταπεινό αντικείμενο για να αναχθεί στα 'ύψη' της θεωρίας. Οι υπάρχουσες δημοκρατίες, λοιπόν, διακρίνονται σε κοινοβουλευτικές και προεδρικές, σε ανταγωνιστικές και σε δημοκρατίες των κοινωνικών συμφωνιών, σε πλειοψηφικές και σε δημοκρατίες της συναίνεσης, σε άμεσες (κυρίως στην Ελβετία, αν και στοιχεία άμεσης δημοκρατίας βρίσκουμε και αλλού) και σε δημοκρατίες των πολιτικών κομμάτων, όπου αυτά παίζουν δεσποζόντα ρόλο. Αυτές οι διακρίσεις/ διαφοροποιήσεις δεν αποτελούν 'θεωρίες' αλλά εμπειρικά παρατηρούμενες πραγματικότητες, τις οποίες συναντάμε στα σύγχρονα (και όχι μόνο) δημοκρατικά κράτη. Ο Schmidt αναφέρεται σε συγκεκριμένες χώρες και παραδείγματα όταν κάνει αυτές τις επισημάνσεις και δεν διστάζει να χρησιμοποιήσει και να παρουσιάσει (κριτικά πάντα) και ποσοτικές μεθόδους μετρήσεων δημοκρατικών συνταγμάτων. Ένα κεφάλαιο αφιερώνεται στο περίφημο ερώτημα του 'δημοκρατικού ελλείμματος' στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ στη συνέχεια σε ένα συνθετικό κεφάλαιο επιχειρεί να παρουσιάσει ορισμένες 'λειτουργικές προϋποθέσεις της δημοκρατίας', οι οποίες ακολουθούνται από μια ανάλυση ορι-

σμένων προϋποθέσεων και θεωριών της μετάβασης από αυταρχικά κράτη σε δημοκρατικά που εξετάζονται και πιο αφαιρετικά αλλά και κατά περίπτωση.

Στο τέταρτο και τελευταίο μέρος, ο συγγραφέας επιχειρεί να βγάλει ορισμένα συμπεράσματα από τη συζήτηση που προηγήθηκε και να συνοψίσει ορισμένες βασικές λύσεις που έχει να προσφέρει ένα δημοκρατικό πολίτευμα σε κάποια προβλήματα, καθώς όμως και προβλήματα που μπορεί η ίδια η δημοκρατία να παράγει. Τελειώνει δε αυτό το τελευταίο μέρος παρουσιάζοντας έναν πίνακα όπου συγκρίνονται οι διάφορες θεωρίες της δημοκρατίας αναφορικά με συγκεκριμένα ζητήματα. Το βιβλίο κλείνει με ένα δοκίμιο του μεταφραστή που θίγει το ζήτημα της σχέσης δημοκρατίας και πολέμου.

Το βιβλίο του Schmidt δεν αποτελεί ένα απλό εγχειρίδιο θεωριών της δημοκρατίας (όχι ότι αυτό θα ήταν μεμπτό), αλλά φιλοδοξεί να αποτελέσει μια σφαιρική πραγμάτευση του δημοκρατικού φαινομένου, όπως αυτό συναντάται σε κλασικές θεωρίες φιλοσόφων, σε σύγχρονες θεωρίες κοινωνικών επιστημόνων, σε ποσοτικές μετρήσεις δεικτών 'δημοκρατικότητας', σε εμπειρικές αναλύσεις βασικών παραγόντων και στοιχείων των υπαρχουσών δημοκρατικών θεσμών και πολιτευμάτων. Η ταυτόχρονη έμφαση στη θεωρία και την πρακτική των δημοκρατιών, η διαφοροποίηση όχι με βάση μόνο τα τυπικά γνωρίσματα αλλά και τη λειτουργική τους πολιτική πραγματικότητα αποτελεί ένα από τα ατού του συγγραφέα. Η εξαιρετική δουλειά του μεταφραστή, όπως και η προσεγγιζόμενη έκδοση (πλήρης βιβλιογραφία, αναλυτικό ευρετήριο κ.λπ.), καθιστά πολύ άχαρα τη θέση του βιβλιοκριτικού, ο οποίος έχει πάντα το άγχος μην μετατραπεί σε πλασίο βιβλίων, ένα άγχος που κρύβει ίσως μια αλήθεια που δεν θέλει να ομολογήσει...

Κώστας Περεζόυς

Richard Sennett, *The Culture of the New Capitalism*, New Haven: Yale University Press 2006, σελ. 214

Αφορμή για την έκδοση του βιβλίου αυτού στάθηκαν οι διαλέξεις Castle στην Ηθική, την Πολιτική και την Οικονομική που έδωσε ο Richard Sennett μετά από πρόσκληση του πανεπιστημίου Yale το 2004. Δεν πρόκειται ωστόσο για μια ανασκόπηση του θέματος που τόσο έχει απασχολήσει και εξακολουθεί να απασχολεί τον συγγραφέα: φαίνεται ότι με την έκδοση αυτή έχουμε στα χέρια μας ένα ακόμη σημαντικό βιβλίο του Sennett, ο οποίος έχει αφιερώσει ιδιαίτερα μεγάλο μέρος του έργου του στο θέμα της εργασίας.¹ Σε όλα σχεδόν τα έργα του αυτή αποτελεί το εφελτήριο για τη γενικότερη καταγραφή, παρατήρηση και ερμηνεία του σύγχρονου κόσμου· έτσι και εδώ, ο συγγραφέας συστηματοποιεί, δίνει το στίγμα και πολιτογραφεί τον σύγχρονο άνθρωπο στην παγκόσμια κοινωνία.